

**FUQAROLIK POZITSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA ROSSIYA TAJRIBASI
VA UNI O'ZBEKISTONDA QO'LLASH ISTIQBOLLARI**

*Andijon davlat pedagogika instituti
Taqdqiqotchisi Maxmudjon Sulaymonov*

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15256011>

Annotatsiya. Mazkur tezisda Rossiya tajribasi asosida fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish mexanizmlari va ularni O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Muallif fuqarolik pozitsiyasini shaxsning ijtimoiy, siyosiy, ma'naviy va madaniy hayotdagi faolligi bilan bog'laydi. Rossiyada fuqarolik pozitsiyasi shakllanishining huquqiy va institutsional asoslari, ayniqsa harbiy-vatanparvarlik klublarining roli keng yoritiladi. Ularning yoshlar tarbiyasidagi o'rni, shuningdek, o'lkashunoslik yondashuvi orqali tarixiy-madaniy meros asosida fuqarolik tuyg'ularini shakllantirish tajribasi O'zbekiston uchun muhim model sifatida ko'rsatiladi. Tezisda shaxsiy fazilatlar – vatanparvarlik, ijtimoiy faollik, axloqiy qadriyatlar ham fuqarolik pozitsiyasining poydevori sifatida baholanadi. Milliy qadriyatlar, zamonaviy axborot maydoni va yoshlarning "klipfikrlash" xususiyati ham bu jarayonga ta'sir qiluvchi omillar sifatida tahlil etiladi. Yakunda esa, Rossiya tajribasidan kelib chiqib, O'zbekistonda fuqarolik pozitsiyasini kuchaytirishga doir takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: fuqarolik pozitsiyasi, Rossiya tajribasi, Vatanparvarlik, Harbiy-vatanparvarlik klublari, o'lkashunoslik yondashuvi, axloqiy qadriyatlar, demokratik qadriyatlar, siyosiy ijtimoiy faollik, yoshlar tarbiyasi, klipfikrlash (clip thinking)

Fuqarolik pozitsiyasi jamiyat va davlat hayoti tashkil qilishning muhim yo'nalishlaridan biridir. Shu sababli dunyoning barcha davlatlarida ham fuqarolarning ma'rifatli bo'lishi, davlat va jamiyat hayotidagi muhim masalalarida faol ishtirok etishi uchun tegishli shart-sharoit yaratib berishga – fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga katta e'tibor qaratiladi. Dunyo davlatlarining tashkil topishi va tarixi turlicha. Bu esa o'z-o'zidan fuqarolarning davlat va jamiyat hayotidagi ishtiroki, mavjud masalalarga yondashuvni turlicha bo'lishiga sabab bo'lgan. Masalan, diniy aqidalar hukmronlik qiladigan davlatlarda fuqarolarning diniy tuyg'ulari orqali fuqarolik pozitsiyasi shakllantirilsa, monarxiya shaklidagi davlat boshqaruvida monarx va uning oilasi, ko'p yillik tarixi va shonli an'analari bu borada muhim o'rin tutadi. "Mazkur masalani o'xshash xorijiy tajriba bilan taqqoslab o'rganish shuni ko'rsatadiki, xorijiy mamlakatlardagi bunday tuzilmalar o'z oldiga qo'ygan ma'naviy-ma'rifiy, siyosiy va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish bilan bog'liq maqsadlari, partiyalar tomonidan qo'llab-quvvatlaniladigan yoshlarni muayyan mafkuraviy pozitsiyaning tarafdori yoki tashuvchisiga aylantirish, shu asosda o'z tarafdorlarini ko'paytirishni nazarda tutadi. Bunday ilg'or tajribani Buyuk Britaniya Konservatorlar va Leyboristlar partiyalarining "Yosh konservatorlar" va "Yosh sotsialistlar", Ispaniya Xalq partiyasining "Xalq partiyasining yangi avlodi" va Yagona Rossiya partiyasining "Yosh gvardiyachilar" kabi tuzilmalar faoliyatida ko'rish mumkin. Demokratik davlatlarda asosiy e'tibor davlat tuzumi, demokratik qadriyatlarni qaror toptirish va konstitutsiya va qonunlar ustuvorligiga qaratiladi. Biz quyida Rossiya Federatsiyasi va Turkiya misolida fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga doir ilg'or tajribalarni ko'rib chiqamiz.

Butun dunyoda ham fuqarolik pozitsiyasining elementlari, uning qaror topishi va takomillashuvi jarayoni bo'yicha ma'lum bir uyg'unlik mavjud. Jumladan, yoshlarda fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda quyidagi shaxsiy fazilatlar bo'lishi talab etiladi. Birinchidan, vatanparvarlik hissi. Vatanparvarlik – o'zi tug'ilib o'sgan yurtning yagona va takrorlanmas ekanini anglab yetish, uni boshqa joyga almashtirib bo'lmasligiga ishonish va mamlakat taraqqiyoti hamda xavfsizligi uchun o'zini mas'ul his qilish bilan kechadigan ruhiy jarayonlar kiradi. Bu esa fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydigan va uning asosini tashkil qiladigan hissiyot hisoblanadi. Demokratik davlatlarda fuqarolik masalalari davlat va shaxsning siyosiy aloqalari, uning birligi va yagonaligini ta'minlaydigan xislat hisoblanadi. Vatanparvarlik butun

mamlakatni sevishda ifoda etilsa, fuqarolik hissi uning davlat va jamiyat institutlari hayotidagi faol ishtiroki, o'z munosabati mas'uliyat bilan ifoda etish, mavjud ijtimoiy va siyosiy jarayonlarga nisbatan javobgarlik hissi bilan kechadigan jarayondir. Bu esa fuqarolik pozitsiyasini shakllanishida muhim rol o'ynaydigan ikkinchi muhim yo'nalish hisoblanadi. Uchinchidan, faol hayotiy pozitsiya ham bu jarayonda ma'lum bir rol o'ynaydi. Global axborot makonida kuchli g'oyaviy qarama-qarshilik va turli-tumanlik hukm surgan bir vaqtda yoshlar qay masalalar eng muhim va qaysilari keyinroq hal qilinishi mumkin? degan savolga javob berishga qiynaladilar. Bu esa yoshlarda ijtimoiy-siyosiy jarayonlardan o'zini chetga olish, davlat va jamiyat hayotidagi muhim jarayonlarni bilmaslik va xabarlarini kuzatmaslik, shuningdek, davlat siyosiy institutlarining qanday ishlashini tushunmaslik kabi holatlarga olib keladi. Faol hayotiy pozitsiya nafaqat davlat va jamiyat hayotidagi masalalar, balki o'zining shaxsiy kamoloti, oiladagi o'rni roli, ta'lim va mehnat jamoalaridagi ishtirokiga ham bog'liqdir. “– Z, ya'ni bugungi yosh avlod alohida auditoriya hisoblanadi. Biz ularni axborot ummoniga g'arq bo'lgan yoki yangiliklar to'fonida qolib ketgan, deb o'ylaymiz” (havola kerak), - deydi Beruniy Alimov. Vaholanki, yosh avlod faqat o'ziga kerakli bo'lgan axborotni, xususan, qisqa hajmdagi matnlarni o'qiydi. Tahliliy materiallarga e'tibor bermaydi. Nima uchun? Sababi, ular har sohadan bir shingil yangilik topishni istashadi. Chunki ularda “qisqa o'ylash” (inglizcha “clip thinking”, ruschada “клиповое мышление”) juda yaxshi shakllangan. Bitta axborot mavzusiga chuqur kirib borishga yoki bir mavzuga atroflicha tahliliy yondashilgan materialni o'qib o'tirishga ularda vaqt ham, imkoniyat ham chegaralangan. Shundan kelib chiqib, ular biror masalaga jiddiy va chuqurroq kirishishga o'zlarida sabr-toqat topa olmaydi.” Bu esa faol hayotiy pozitsiyani shakllanishiga to'siq bo'ladigan omillardan biri bo'lib qolmoqda. To'rtinchidan, jamiyat qadriyatlar tizimidagi yuksak axloqiy tuyg'ularning shakllantirish va mana shunday fazilatlariga ega bo'lish fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlashda muhim o'rin tutadi. Axloqiy qadriyatlar global axborot makoni ta'sirida nihoyatda kuchli transformatsiyaga uchramoqda. Dunyo miqyosida “ommiy madaniyat” va neoliberal qadriyatlar intervensiyasi an'anaviy jamiyatlar hayotiga tubdan o'zgartirish kiritmoqda. Milliy qadriyatlar har bir jamiyatlarda ham mana shunday ta'sir sharoitida ma'lum o'zgarishlarga uchramoqda. Yangi axloq qanday bo'lishi kerak, uning neoliberal qadriyatlar bilan uyg'unligi masalalari falsafa fanlari doirasida tadqiq qilinishi kerak bo'lgan dolzarb mavzulardan biri bo'lmoqda.

Umuman olganda, fuqarolik pozitsiyasi shaxsning dunyoqarashi va madaniyati bilan bog'liq jarayon bo'lganligi sababli ko'pchilik holatlarda mana shu masalalarga e'tibor qaratiladi.

Rossiya Federatsiyasida fuqarolik pozitsiyasiga yondashuv masalasi keng o'rganilgan muammolardan biridir. Rossiyalik olim N.N.Perepicha fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishning to'rt yo'nalishini ajratib ko'rsatgan – aksiologik, sotsiomadaniy, me'yoriy, muhit bilan bog'liq. Bu kabi omillar Rossiya Federatsiyada hozirgi murakkab sharoitda ayniqsa dolzarb ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda. Chunki Rossiya Federatsiya uchun hozirgi davr hayot-mamot masalasidir. Global qarama-qarshilik sharoitida mamlakat ichkarisidagi ijtimoiy qatlamning siyosiy elitani qo'llab-quvvatlashi, o'z fuqarolik pozitsiyasini bildirgan holda mamlakat hayotini saqlab qolish uchun o'z salohiyatini namoyon qilishi kerak.

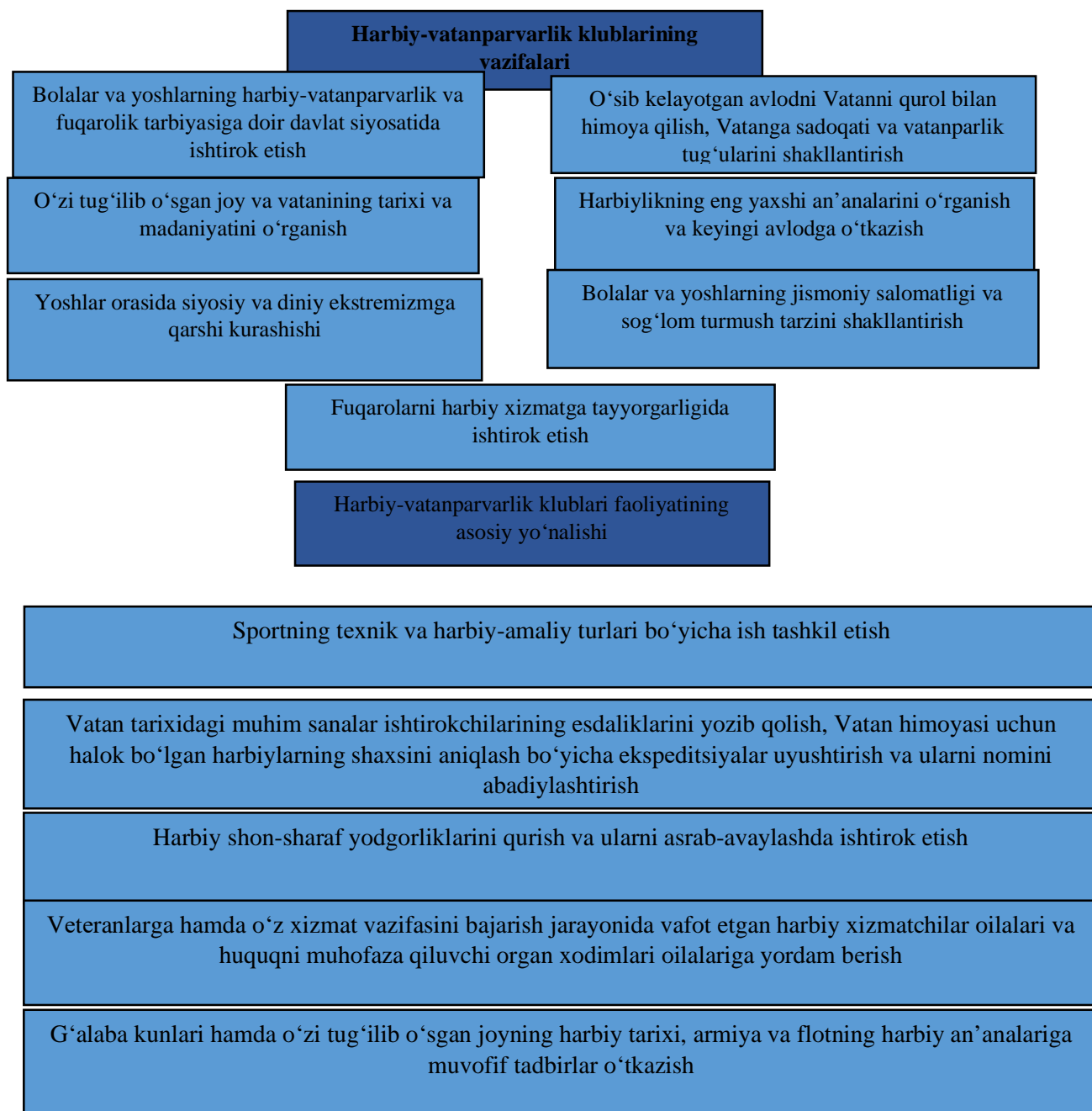
Rossiya Federatsiyasida fuqarolik pozitsiyasining shakllantirishning huquqiy asosi Konstitutsiya, “Ta'lim to'g'risida”gi qonuning 48-moddasi, “2025-yilgacha milliy ta'lim doktrinasi”, “Rossiyada ta'lim sohasida shaxsni ma'naviy va axloqiy tarbiyalash va rivojlantirish konsepsiyasi” va boshqa hujjatlar hisoblanadi.

Rossiyalik bir qator pedagoglar kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish uchun o'lkashunoslik metodidan foydalanishni tavsiya etadilar. Yuqorida qayd etilganidek, inson, oila, kichik Vatan va Vatan tamoyili asosida tashkil etiladigan tadbirlar yosh bolalarda fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi. Bunda mualliflar asosiy e'tibor qaratadigan jihat sifatida o'lkaning tarixiy va geografik xususiyatlarini o'rgatish orqali fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish mumkinligini e'tirof etganlar. O'zbekistonning ham boy tarixi, boy moddiy va ma'naviy merosi, yuzlab qadimiy bino va inshootlari hamda o'ziga xos

an'analari mavjud. Maktab davridanoq o'quvchilarni ana shu maskanlarga tashrifini ta'lim dasturlarining tarkibiy qismi sifatida qabul qilish orqali bolalarda fuqarolik pozitsiyasining muhim elementlaridan biri bo'lgan vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish mumkin bo'ladi. Bunday vatanparvarlik marshrutlari uchun har bir viloyatda tarixiy obyektlar yetarli bo'lib, yil davomida o'quvchilarni bosqichma-bosqich tanishtirib borish va bu jarayonda asosiy urg'u O'zbekiston qadimiy davlatchilikka ega ekani, boy madaniy meros, ajdodlarimizning ilm-fan sohasidagi muvaffaqiyatlariga qaratilishi va tashrif buyuriladigan obidalar ana shu madaniyatning yaqqol namunasi sifatida taqdim etilishi zarur.

Rossiyada bolalar va yoshlarda fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda harbiy-vatanparvarlik klublarining alohida o'rni bor. O'tgan asrning 80–90-yillarida veteranlar tomonidan tashkil etilgan bu klublar hozirga qadar yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, dastlabki harbiy ko'nikmalarni shakllantirish hamda harbiy sohaga yoshlarning qiziqishini kuchaytirishga xizmat qilib kelgan. Hozirgi kunda harbiy vatanparvarlik klublari faoliyati Rossiya Federatsiyasi hukumatiining 2000-yil 24-iyuldagi 551-sonli “Bolalar va yoshlarning harbiy-vatanparvarlik birlashmalari to'g'risida”gi qaroriga tayanadi.

Bolalar va yoshlarning harbiy-sport hamda sog'lomlashtirish lagerlari faoliyatini tashkil etish

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, Rossiya Federatsiyasida harbiy-vatanparvarlik harakatining asosida qayd etib o'tilgan klublar turadi. Bolalik davridanoq harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash natijasida fuqarolik pozitsiyasini shakllanishi va rivojlanishi ancha samarali kechadi. Hozirgi kunda Rossiya Federatsiyasida bunday klublar soni 36 mingga yetgan. Harbiy-vatanparvarlik klubi tashkil etish bilan bog'lik jarayonlar mana shu hujjatda aks etgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Холмахаматов А. Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишнинг механизмлари ва технологиялари. Сиёсий фанлари бўйича фалсафа доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. Тошкент, 2019. - Б. 9

2. Перепеча Н.Н. Условия формирования у студентов гражданской позиции. Вестник университета (ГУУ). – 2010. № 17. – С. 86-87.

3. Перепеча Н.Н. Условия формирования у студентов гражданской позиции. Вестник университета (ГУУ). – 2010. № 17. – С. 86-87.

4. https://fadm.gov.ru/documents/?SECTION_ID=179&filter_region=43&trends=28884&user_lang=en&TYPE=31&%3BELEMENT_ID=33213&PAGEN_1=3 - Постановление Правительства Российской Федерации от 24.07.2000 № 551 «О военно-патриотических молодежных и детских объединениях»